

Киһи быраабын уопсай Декларацията

Генеральной Ассамблея 217 А (III) нүмэрдээх резолюциятынан 1948 сыл олунньу 10 күнүгэр ылылынна.

Преамбула

Киһи аймах бэйэ суолтатын өйдөбүлэ, тэн уонна быстыспат бырааба аан дойдуга көңүл уонна кырдьык биир төрүтэ буоларын болжомтоҕо ылан туран,

киһи быраабын ахсарбат буолуу уонна сэнээһин түмүгэр дьон аймах суобаһын абардар варвардык быһыылар тахсыбаттарынан, тыл уонна санаа көңүлүгэр, кыһалжата, куттала суох олоххо дьон дьулуһарын болжомтоҕо ылан туран,

киһи бырааба сокуон былааһынан харыстаныахтаабын, киһи батталлаах былааһы утары өрө турууну бүтэһик ньыма курдук туһамматын туһугар,

норуоттар икки ардыларыгар доҕордоһууну күүһүрдөр туһугар,

Холбоуктаах Нациялар норуоттара Устааптарыгар киһи сүрүн быраабыгар, киһи личность быһыытынан бэйэ суолтатыгар, эр киһи уонна дьахтар тэн буолууларыгар итэҕэйэллэрин бигэргэппитэрин, ол кэннэ социальнай прогресс өссө көңүл олох усулуобуйалара тупсарын туһугар үлэлэһэргэ быһаарыммыттарын болжомтоҕо ылан туран, чилиэн быһыытанан киирбит судаарыстыбалар Холбоуктаах нациялар организацияларын кытары киһи быраабын уонна көңүлүн тутуһуу туһугар ыкса үлэлэһиэх буолан бигэ тыл биэрбиттэрин болжомтоҕо ылан туран,

ыйыллыбыт быраап уонна көңүл диэн эйдэбуллэри дириҥник өйдөөһүн бу бэриллибит бигэ тыллары олоххо киллэриигэ улахан суолталаабын болжомтоҕо ылан туран. Генеральной Ассамблея,

Киһи быраабын уопсай Декларациятын аан дойду норуоттара уонна судаарыстыбалара толоруох тустаах сыалларынан-соруктарынан биллэрэр, хас биирдии киһи уонна общество хас биирдии органа бу Декларацияны сырдатты үөрэтии көмөтүнэн быраабы уонна көңүлү убаастыылларын ситиһиэхтээх, национальнай уонна норуоттар икки ардыларынаағы тэрээһиннэр көмөлөрүнэн Холбоук иһигэр киирбит судаарыстыбалар истэригэр, мань таһынан, судаарыстыба сууттуур бырааптарын тарҕанар уобаластарыгар (юрисдикция) олорор норуоттарга киэнник уонна көдүүстээхтик тарҕанарын.

1 ыстатыйа

Дьон барыта бэйэ суолтатыгар уонна быраабыгар тэн буолан төрүүллэр. Кинилэр бары өркөн өйдөөх, суобастаах буолан төрүүллэр, уонна бэйэ бэйэлэригэр тылга кииринигэс быһыылара доҕордоһуу тыыннаах буолуохтаах.

2 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, расатыттан, тириитин өгүттэн, эр киһититтэн-дьахтарыттан, саҕарар тылыттан, омугуттан, религиятыттан, политической да ханнык да санаатыттан, национальнай эбэтэр социальной төрүттүтэн, баайыттан- дьаданытыттан тутулуга суох бу Декларация биллэрэрин курдук бырааптаах уонна көңүллээх.

Мань таһынан дьону ханнык да дойдуга, ханнык да политической, правовой эбэтэр норуоттар икки ардыларынаағы статуһуттан сиэттэрэн араарыллыы суох буолуохтаах, бу дойду территорията төһө да тутулуга суох, эпийэккэ сылдыааччы, бэйэтэ саламат биитэр суверенитет өттүнэн хааччахтаах буолбутун да иһин.

3 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үчүгэй олоҕу олорор, көңүллээх уонна тус тыттыллыбат буолар бырааптаах.

4 ыстатыйа

Ким даҕаны кулуттуур, бэйэтин бас билиммэт буолар турукка сылдыа суохтаах: дьону кулут өгөстүү уонна дьону атыылааһын ханнык да көрүнгөрө бобуллар.

5 ыстатыйа

Ким даҕаны киһи быһыытыттан тахсыбыт, киһи быһыытынан түһэрэр уонна бэйэ суолтатын суох онгорор сордоһунҥа, накаастабылга, куһаҕан сыһыанҥа түбэһиэ суохтаах.

6 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, ханна да сырыттар, бэйэтин правосубъектнай быһыытынан аабынар бырааптаах.

7 ыстатыйа

Дьон барыта сокуон иннигэр тэн бырааптаахтар уонна сокуон тэн көмүскэбилинэн туһанар

бырааптаахтар. Дьон барыта дьингнээх Декларацияны кэһэр араас дискриминацияттан көмүскэтэр уонна манньк сарбыйааһынҥа киксэрииттэн көмүскэтэр бырааптаахтар.

8 ыстатыйа

Хас биирдии киһи конституциянан, сокуонунан көрүллүбүт бэйэтин тус бырааптара кэһиллибит түгэнигэр, национальной сууттар көмөлөрүнэн ол бырааптарын түргэнник уонна толору төннөрөр бырааптаах.

9 ыстатыйа

Ханнык да киһини бэйэ талбытынан буруйа суох хаайыллыбат, көңүлүн сарбыйыллыбат, үүрүллүбэт.

10 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, холуобунай буруйу онгорбут диэн дьүүллэнэр буоллаҕына бэйэтин быраабын уонна эбээһинэһин быһаарынаары, мань таһынан киниэхэ тиксэриллибит холуобунай буруй төһө олохтооҕун быһаарар инниттэн, тэн бырааптааҕынан туһанан, кини дьыалатын тутулуга суох, кырдык бары ирдэбиллэрин тутуһар суукка, аһаҕастык көрүллэрин ситиһэр бырааптаах.

11 ыстатыйа

Хас биирдии буруйу онгорууга уорбаланааччы киһи, көмүскэнэргэ кыах барыта бэриллэн туран ытытлар суут кини буруйдааҕын дакаастыар дылы, буруйа суоҕунан ааҕынар бырааптаах.

Ким даҕаны ханнык эбит дьайыыны онгоруу, эбэтэр тугу да гынымы иһин буруйга, буруйу онгоруу кэмигэр национальной сокуон биитэр аан дойдутааҕы быраап быһыытынан буруйу онгоруунан ааҕыллыбат буоллахтарына, буруйдаммат. Накаастабыл буруй онгоһуллар кэмигэр туттулла сылдыбыт накаастабылтан ыарахан буолуо суохтаах.

12 ыстатыйа

Ким даҕаны ханнык да киһи тус олоҕор, дьиз кэргэнигэр, кини олорор дьизин тытыллыбат буолуутугар, кини суруйсуутун кистэлэнгэр буккуһуо, орооһуо суохтаах. Кини чизэһигэр, аатыгар-суолугар апчарыйыа суохтаах. Хас биирдии киһи итинник киһи олоҕор орооһортон сокуонунан көмүскэтэр бырааптаах.

13 ыстатыйа

Хас биирдии киһи хайа баҕарар судаарыстыба чэрчитигэр көңүл айанныыр, ханнык баҕарар судаарыстыбаҕа олорор сирин бэйэтэ талынар бырааптаах.

Хас биирдии киһи хайа баҕарар судаарыстыбаттан, ол иһигэр бэйэтин төрөөбүт дойдутуттан, көһөн барар уонна төннөн кэлэр бырааптаах.

14 ыстатыйа

Хас биирдии киһи сойуолааһынтан куотунан атын дойдуларга хорҕойор сир көрдүүр уонна онно хорҕойор бырааптаах.

Бу быраап, Холбоһуктаах нациялар организацияларын сыалларын уонна ылыммыт санааларын утарар дьин чахчы политикаҕа сыһыана суох буруйу онгоруу түбэлтэтигэр туһаныллыбат.

15 ыстатыйа

Хас биирдии киһи гражданство ылар бырааптаах.

Ким даҕаны бэйэ көңүлүнэн гражданствотыттан матыа суохтаах, эбэтэр бэйэтин гражданствотын улартар быраабыттан матыа суохтаах.

16 ыстатыйа

Сокуоннай саастарын сиппит эр дьон уонна дьахталлар, расаларыттан, омуктарыттан, итэҕэллэриттэн тутулуга суох эрдии -ойохтуу буолан ыал буолар бырааптаахтар. Эрдии - ойохтуу буолалларыгар, эр-ойох буолан олорор кэмнэригэр уонна арахсар кэмнэригэр кэргэнниилэр тэн бырааптаахтар.

Эрдии-ойохтуу буолуу дьайыыта икки өттүттэн күһэйиитэ суох сөбүлэнг эрэ баар буоллаҕына буолар.

Ыал диэн общество төрүт уонна сүрүн ячейката буолар, государство уонна общество харыстабылынан туһанар бырааптаах.

17 ыстатыйа

Хас биирдии киһи баайын дуолун тус бэйэтэ бас билиэн эбэтэр атын дьону кытары тэнгэ бас билиэхтэрин сөп.

Ким даҕаны бэйэтин баайыттан олоҕо суохтук матыа суохтаах.

18 ыстатыйа

Хас биирдии киһи толкуйдуур, суобастанар, итэҕэллэнэр бырааптаах: бу быраап иһинэн киһи хаһан баҕарар бэйэтин итэҕэлин, санааларын уларытар манны таһынан бэйэтин итэҕэлин соҕотохтуу эбэтэр элбэх буолан сылдьан аһаҕастык, биитэр биирдиилээн үөрэтии, таһара сулууспатын, религиознай уонна ритуальной сизери-туому тутуһуу нөнгүө тарҕатыан сөп.

19 ыстатыйа

Хас биирдии киһи бэйэтэ итэҕэбил санаалаах буолар, уонна ол итэҕэбил санаатын этэр бырааптаах: бу быраап иһинэн киһи бэйэтин итэҕэбил санаатын мэхэйэ суохтук тутуһар уонна государство границатыттан тутулуга суох ханнык баҕарар ньыманнан информацияны көрдүүр, ылар уонна тарҕатар бырааптаах.

20 ыстатыйа

Хас биирдии киһи эйэлээх мунньахтарга уонна холбоһуктарга киирэр бырааптаах.

Кими даҕаны күүс өттүнэн ханнык да ассоциацияҕа киллэриллибэт.

21 ыстатыйа

Хас биирдии киһи бэйэтин дойдутун салайыытыгар быһаччы, эбэтэр көңүллүк талыллыбыт дьон нөнгүө кыттыыны ылыан сөп.

Хас биирдии киһи бэйэтин дойдутугар государственнай сулууспаҕа киирэр бырааптаах.

Правительство былааһа норуот көрдөбүлүгэр олоҕуруохтаах; ол көрдөбул кэмтэн -кэмигэр ытыллар, барыларыгар тэн уонна уопсай кистэлэн куоластааһын, эбэтэр онно тэн суолталаах, куоластааһын көңүлүн хааччыйар көрүҥ көмөтүнэн чиеһинэй быыбардарга көрдөрүүнү булуохтаах.

22 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, общество чилиэнин быһыытынан социальной харалтаны ылар бырааптаах. Хас биирдии киһи, общество чилиэнин быһыытынан, кини бэйэ суолтатын сөпкө тутууга, кини тус бэйэтэ норуот күүһүнэн, норуоттар икки ардыларыгар баар сибээстэрин туһананан, экономической, социальной, культурнай уобаластарга сайдар бырааптаах.

23 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үлэлиир, көңүллүк үлэни талар, үлэлииргэ үчүгэй усулуобуйалаах, уонна үлэтэ суох хаалартан харыстанар бырааптаах.

Хас биирдии киһи, бырааба сарбыллыыта суох төһөнү үлэлээбитинэн хамнас ылыахтаахтэн.

Хас биирдии үлэлиир киһи үлэтигэр сөп түбэһиннэрэн эппиэттэхэр хамнастаныахтаах, хамнаһа кинизхэ бэйэтин тус наадатыгар уонна кини дьизэ кэргэнигэр тийиэхтээх, тийибэт буоллаҕына атын социальной көмөнөн толоруллуохтаах.

Хас биирдии киһи бэйэтин интэриэстэрин көмүскүүр профессиональной түмсүүлэри (союз) тэрийэр, бэйэтин интэриэстэрин көмүскээри, профессиональной түмсүү чилиэнэ буолар бырааптаах.

24 ыстатыйа

Хас биирдии киһи сынньанар, иллэнг кэмин атаарар, үлэтин күнэ сөп уһуннаах буолуохтаах, кэмтитэн кэмигэр төлөнөр уопуска ылар бырааптаах.

25 ыстатыйа

Хас биирдии киһи бэйэтэ уонна кини дьизэ кэргэнэ доруобай уонна чөл буолалларын туһугар, аһыыр астаах, таһнар таһастаах, олоһор дьизэлээх, кэмигэр онгоһулар медицинскэй уонна социальной өнгөҕө, мань таһынан, кини үлэтэ суох, эбэтэр босхон (инвалид), огдообо буолар уонна кырдьар түгэннэригэр уонна киниттэн тутулуга суох түгэннэртэн сылтаан тутун барытын сүтэрэр түбэлтэтигэр, араас өнгө уонна көмө көрдүүр бырааптаах.

Ийэ буолуу уонна санга төрөөһүн уһулуччу сыһыаны уонна көмөнү эрэйэллэр. Дьизэ кэргэнгэ төрөөбүт уонна булумньу оҕолор биир тэнг социальной харалтанан туһанар бырааптаахтар.

26 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үөрэнэр бырааптаах. Маннайгы уонна орто сүһүөх үөрэхтээһин төлөбүрэ суох буолуохтаах. Маннайгы үөрэхтээһин булгуччулаах буолуохтаах. Баҕалаах киһи барыта технической уонна анал үөрэххэ үөрэниэхтэрин сөп, үрдүк үөрэх кыһатыгар баҕалаах киһи барыта кыабыттан көрөн үөрэниэхтээх.

Үөрэхтээһин киһини личность быһыытынан сайыннараарга, киһи быраабын уонна көҥүлүн убаастыыры элбэтэргэ хайысхалаах буолуохтаах. Үөрэхтээһин норуоттар, расалар уонна религиознай холбоһуктар икки ардыларыгар өйдөһүүнү, тулуйумтуо буолууну, доҕордоһууну үксэтиэхтээх. Холбоһуктаах Нациялар организацияларын эйэни үксэтэр үлэлэригэр көмөлөһүөхтээх.

Төрөспүттэр кыра саастаах оҕолоругар маннайгы үөрэх кыһатын талар бырааптаахтар.

27 ыстатыйа

Хас биирдии киһи общество культурнай олоҕор көҥүллүк кыттар, искусствоттан дуоһуйар, научнай сайдыыга кыттар уонна ол сайдыыннан туһанар бырааптаах.

Хас биирдии киһи бэйэтэ айбыт научнай, литературнай эбэтэр художественнай айымньыларын сиэр майгы уонна үп-харчы өттүнэн көмүскэтэр бырааптаах.

28 ыстатыйа

Бу дьингнээх Декларацияҕа этиллибитин курдук, хас биирдии киһи бэйэтин бырааба уонна көҥүлэ бүтүүн олоххо киллэрэр социальной бэрээдэктээх дойдуга олорор бырааптаах.

29 ыстатыйа

Хас биирдии киһи общество ортотугар көҥүл уонна бүтүүн сайдар кыахтаах буоларын быһыытынан, общество иннигэр тус эбээһинэстээх.

Хас биирдии киһи бэйэтин быраабын уонна көҥүлүн олохтооһунугар көрсөр хааччахтааһыннара, сокуон атын дьон быраабын уонна көҥүлүн, сигили (мораль) ирдэбиллэрин толорор инниттэн, уонна норуокка табыгастаах тутулу тутар туһуттан олохтообут бобуулартан атын буолуо суохтаах.

Бу бырааптары уонна көҥүллэри олоххо киллэри ханнык да тубэлтэҕэ Холбоһуктаах нациялар организацияларын сыалларыгар уонна ылыммыт санааларыгар утары утарсыа суохтаах.

30 ыстатыйа

Дьингнээх Декларация ис хоһооно ханнык эмэ дойдуга, дьон түмсүүтүгэр эбэтэр кэккэ дьоннорго бу декларацияҕа суруллубут быраабы уонна көҥүлү суох онорорго көҥүлү биэри курдук тойоннонуо суохтаах.